

УДК 378.1 (477)

Проблеми інтеграції національної системи освіти до європейського освітнього простору

К.І. КИРИЧЕНКО

Сумський державний університет, м. Суми, Україна,
E-mail: info@dir.sumdu.edu.ua

Авторське резюме

У статті досліджуються актуальні проблеми інтеграції національної системи освіти до єдиного європейського простору освіти, аналізується структурно-логічна сутність категорії «європейський освітній простір», визначаються об'єктивні та суб'єктивні компоненти, а також основні принципи розбудови загального освітнього простору в Європі. На основі порівняння загальноєвропейських та національних особливостей формування освітнього простору досліджуються об'єктивні та суб'єктивні протиріччя при інтеграції національної системи освіти до єдиного європейського освітнього простору. Європейська інтеграція стала основним вектором реформування національної системи освіти. Сьогодні, під час реалізації заходів щодо вдосконалення структури та механізмів управління, основою інтеграційних процесів у галузі освіти стає узгодження національних стандартів освіти, національних класифікаторів професій, загальнонаціональних та секторальних рамок кваліфікацій з європейськими системами кваліфікацій, забезпечення та оцінки якості освіти. Повноцінне та якісне входження до європейського освітнього простору вимагає вирішення ключових протиріч співвідношення національних документів, що регламентують освітньо-професійну діяльність з відповідними загальноєвропейськими документами (стандарти освіти, стандарти оцінки якості освіти, рамки кваліфікацій, класифікатори професій та ін.). Розбудова системи забезпечення якості освіти з її внутрішнім (університетським) та зовнішнім (національним) компонентами, які будуть узгоджені із стандартами і рекомендаціями Європейської мережі забезпечення якості (ENQA) є однією з ключових передумов для зняття таких протиріч.

Ключові слова: освітній простір, компоненти, інтеграція, протиріччя, стандарти освіти, якість освіти, рамки кваліфікацій.

Problems of integration of national educational system to the european educational area

K.I. KYRYCHENKO

Sumy state university, Sumy, Ukraine, E-mail: info@dir.sumdu.edu.ua

Abstract

The article examines actual problems of integration of national educational system to European educational area, analyses structural and logical nature of the category «European educational area», determines objective and subjective components of educational area as well as basic principles for development of a unified educational area in Europe. Based on the comparison of the European and national peculiarities of formation of educational area, objective and subjective contradictions in the process of integration of the national education system to a common European educational area are investigated. European integration became a major vector for reformation of the national education system. Today, for successful modernization of the structure and managerial mechanisms it is necessary to set as main integration basis the process of coordination of national education standards, classifiers of professions, national and sectoral qualification frameworks with European systems of qualifications, quality assurance and assessment. Full and high quality integration with European education area requires solution of the core discrepan-

© К.І. Кириченко, 2015

cies in correlation between national and european regulations of education-professional sphere (educational standards, standards for quality assurance, qualification frameworks etc.). Development of the system for quality assurance with its internal (university) and external (national) components coordinated with European standards and guidelines of ENQA is one of the key preconditions for removal of such contradictions.

Key words: educational space, component, integration, contradiction, standards of education, quality of education, qualifications framework.

Постановка проблеми. Ухвалення єдиних загальноєвропейських принципів розробки та впровадження національних стандартів освіти, національних класифікаторів професій і національних рамок кваліфікацій сприяє подальшому розвитку спільного європейського освітнього простору.

Разом з тим вимагає подальшого дослідження як сама основна категорія «європейський освітній простір», так і визначення ролі й місця національних рамок кваліфікацій у формуванні такого простору. Більш точно – визначення принципів, на яких має базуватися розробка національних рамок кваліфікацій. Важливим, з практичної точки зору, є вирішення проблем узгодження національних стандартів освіти, національних класифікаторів професій, загальнонаціональних та секторальних рамок кваліфікацій з європейськими системами кваліфікацій та оцінки якості освіти. Ці питання особливо актуальні в даний час, виходячи з двох доктрин. Першої, загальнополітичної – рішення підготовчих завдань євроінтеграції країн пострадянського простору і, зокрема, України. І другої, пов'язаної з новим етапом удосконалення галузевих стандартів освіти України на принципах компетентнісного підходу і з урахуванням прийнятої Національної рамки кваліфікацій.

Аналіз досліджень і публікацій. В колективній монографії за загальною редакцією Ващука Ф.Г. [1] наведено аналітичні оцінки стану формування єдиного європейського освітнього і наукового простору, окреслено шляхи модернізації національної вищої школи, виокремлено гальмівні чинники цього процесу. В роботі Пінчука Є.А. [2] висвітлюються основні проблеми освітньої системи України, порушуються питання побудови нової моделі управління національ-

ною освітньою системою. В роботі [3] приведені результати фундаментальних досліджень щодо входження національної системи вищої освіти в європейський простір вищої освіти.

У матеріалах IV Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» [4], яка відбулась 10 листопада 2015 року на базі Інституту вищої освіти Національної Академії педагогічних наук України, наведені результати системних досліджень практично всіх аспектів інтеграції системи національної вищої освіти до європейського освітнього простору.

В роботі [5] досліджуються основні напрями модернізації національної освітньої діяльності в контексті європейських вимог.

Мета дослідження. Виходячи з практичної та теоретичної актуальності проблеми, метою статті визначено дослідження об'єктивних та суб'єктивних протиріч при інтеграції національної системи освіти до єдиного європейського освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Простір являє собою структуру об'єкта і матерії в цілому. Простір характеризує співіснування об'єктів, їх протяжність і структуру, взаємне розташування.

Очевидно, що при формалізації будь-якого простору, переведення його в предметну площину, основним є розуміння таких категорій, як «співіснування», «структура» і «взаємне розташування».

Співіснування національних освітніх просторів в єдиному загальноєвропейському визначено на інституційно-правовому рівні і закріплено в ряді офіційних загальноєвропейських документів. Насамперед це Болонська декларація «Зона європейської вищої освіти» (Бо-

лонья, 1999 г.), яка стала стратегічним орієнтиром на шляху формування єдиного освітнього простору в Європі; Берлінська конференція міністрів вищої освіти (Берлін, 2003), а також Комюніке «Область вищої освіти – досягнення цілей» (Берген, 2005) і Будапештсько-Віденська декларація про створення Європейського простору вищої освіти (Будапешт, Відень, 2010 р.).

Структура європейського освітнього простору містить як об'єктивні, так і суб'єктивні компоненти. До об'єктивних компонентів, незалежних від процесів в освітній сфері, ми відносимо формування і розвиток цілого ряду загальнодоступних полів: інформаційного; єдиного простору наукових досліджень і наукових трансфертів; навчально-освітніх курсів, включаючи дистанційне навчання. До суб'єктивних – національні освітні доктрини та їх організаційно-правове регулювання.

Слід акцентувати увагу на питаннях об'єктивного розуміння принципів взаємного розташування компонентів європейського освітнього простору, які, як і раніше, залишаються відкритими.

Очевидно, що мова повинна йти про протиріччя суб'єктивних компонентів – про співвідношення національних документів, що регламентують освітньо-професійну діяльність з відповідними загальноєвропейськими документами (стандарти освіти, стандарти оцінки якості освіти, рамки кваліфікацій, класифікатори професій та ін.).

Із сукупності визначень сутності освітнього простору ми спираємося на наступне: «Освітній простір є живим соціально-педагогічним організмом, історично створеним старшим поколінням для тих, хто підростає. І як живий організм він володіє власною психологією поведінки, обумовленої внутрішніми і прихованими законами відтворення і підтримки самого організму».

Саме це визначення дозволяє зрозуміти об'єктивний характер протиріч, що виникають при формуванні єдиного європейського освітнього простору.

Це протиріччя в таких системах, як:

- «Автономія (самоідентифікація)

університету – уніфікація навчальних програм»;

- «Національні освітні традиції та особливості – міжнародна мобільність студентів»;

- «Національні «ремесла» (лідуючі галузі економіки) – єдина європейська рамка кваліфікацій».

Очевидно, що не сприяють зняттю цих протиріч і поведінкові стереотипи як викладачів, так і студентів.

На нашу думку, глибоке осмислення і внутрішнє прийняття наведеного вище визначення дозволяє вибудувати логічну системну роботу національних інститутів з реалізації принципів взаємного розташування компонентів європейського освітнього простору на безконфліктній основі.

Зняти зазначені вище суперечності можна, якщо визнати як загальноприйняті норми, рамкові умови і стандарти якості, котрі діють в європейському просторі вищої освіти. Такими базовими документами, на наш погляд, можуть бути стандарти головної європейської мережі агентств забезпечення якості (ENQA), які були затверджені на конференції міністрів освіти в Бергені і орієнтовані на «European Qualifications Framework for Lifelong Learning» («Європейську систему кваліфікацій для навчання протягом усього життя»).

При цьому національні освітні стандарти бачаться як приватні рішення зі своїми специфічними національними особливостями. Всі акредитовані національні навчальні програми повинні відповідати критеріям міжнародних систем акредитації – AACSB, EQUIS, SEEMAN, розроблених професійними співтовариствами, виходячи з поточних і перспективних потреб бізнесу. Такий підхід дозволить сформувати цілісний і ефективний механізм узгодження всіх інтересів щодо забезпечення якості освіти в системі «держава – ВНЗ – роботодавець» на національному рівні.

В Україні прийнята Національна стратегія розвитку освіти на 2012-2021 роки. Зокрема, в національній стратегії ставиться завдання модернізації структури, змісту та організації освіти

на основі компетентнісного підходу. Постановою Кабінету Міністрів України № 1341 від 23 листопада 2011 р. прийнята Національна рамка кваліфікацій.

Значна увага приділяється взаємодії зацікавлених сторін. При цьому роботодавці беруть участь у вдосконаленні освітніх програм як через Асоціацію роботодавців України, так і в рамках двостороннього співробітництва в системах «ВНЗ – роботодавець», «роботодавець – Міністерство освіти і науки України».

Разом з тим, ефективність такої взаємодії залежить від рішення низки об'єктивних протиріч.

Перше. Вирішити проблему підготовки конкурентоспроможних, «якісних» кадрів можна тільки за наявності єдиних для всіх учасників ринку праці критеріїв визначення цієї якості. Тобто для кожної професії необхідно визначити чіткі стандарти – докладно описані вимоги до кандидатів з урахуванням необхідних професійних знань, умінь, навичок, компетенцій, рівня професійної освіти, а також вимоги до здоров'я, досвіду роботи і т.д. Тоді університетам буде зрозуміло, кого готувати, а студентам – до чого прагнути. Разом з тим, досить широка номенклатура спеціальностей, за якими здійснюється підготовка у вищих навчальних закладах, істотно ускладнює формування (формалізацію) вимог з боку роботодавців.

Друге. Має місце істотний «розрив» між системою вищої освіти і ринком праці в Україні. Як свідчать дані офіційної статистики в 2011 році тільки 27% випускників українських вишів отримали державний розподіл. Безробіття серед молоді у віці до 24 років становить 18,8%, що в 2,5 рази вище від середнього рівня безробіття в Україні. Така ситуація, мабуть, обумовлена тим, що тільки 15% університетських спеціальностей

мають пряму кореляцію з описом професій у класифікаторі професій, а 20% спеціальностей, за якими проводиться підготовка в українських університетах, взагалі незатребувані на ринку праці в Україні.

Висновки. Визначаючи заходи щодо інтеграції українських університетів у європейський освітній простір, необхідно виходити з розуміння його внутрішніх об'єктивних протиріч. Формування такого простору певним чином обумовлює підрив національних ринків знань і технологій, посилює трудову міграцію (особливо у високотехнологічних галузях). Формування глобального європейського освітнього простору створює об'єктивні умови для зростання «розривів» між рівнем соціально-економічного розвитку країн в результаті «перетікання» кваліфікованої робочої сили, знань і технологій.

Разом з тим, розуміючи об'єктивний характер процесу формування європейського освітнього простору необхідно створити такі національні системи забезпечення якості освіти, які будуть узгоджені із стандартами і рекомендаціями Європейської мережі забезпечення якості (ENQA). При цьому важливим є створення як внутрішньої (університетської), так і зовнішньої (національної) структур забезпечення якості освіти. Необхідно створити Агентство з академічного визнання і міжнародного обміну, яке має відігравати роль національного центру Європейської інформаційної мережі з визнання (ENIC / NARIC).

Саме ці інститути повинні і можуть забезпечити, з одного боку, суверенітет національної освітньої системи, а з іншого – стати незалежним регулятором інтеграційних процесів українських університетів в європейський освітній простір.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: Монографія / За заг. ред. Ф.Г. Ващука. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 560 с. – (Серія «Євроінтеграція: український вимір»; Вип. 16). Режим доступу: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3717>.
2. Пінчук Є.А. Модернізація вищої школи України в умовах інтеграції в Європейський освітній простір / Теорія і практика управління соціальними системами. – 2009. – №2.

- С. 112-120. Режим доступу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/Tipuss/2009_2/.
3. Вхідження національної системи вищої освіти в європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг. дослідж.: аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. Фонд дослідж. освіт. політики»; кер. авт. кол. Т.В.Фініков. – К.: Таксон, 2012. – 54 с. Режим доступу: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=54018>.
4. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу», 10 листопада 2015 р. // Інститут вищої освіти Національної Академії педагогічних наук України. Режим доступу: <http://ihed.org.ua/ua/resursy/konferentsiia.html>.
5. Лук'янихіна О.А., Кириченко К.І. Інтеграція української вищої освіти до європейського освітнього простору // Екзистенційні та комунікативні питання управління: матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Суми, 23-25 січня 2014 р. – Суми: Сумський державний університет, 2014. – Ч.2. – С. 142-146. Режим доступу: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/34636/1/Lukianikhina_education%20modernization.pdf

REFERENCES:

1. *Vashchuk F.G.* Integratsija v Jevropejskij osvitnij prostir: zdobutky, problemy, perspektivy: monographija (Serija «Yevrointegratsija: ukrajinskij vymir»). (Integration into the European educational area: achievements, problems, prospects. Monograph (Series «European Integration: Ukrainian Dimension», Ed. 16)). Uzhgorod, 2011. 560 p. Regime to access: <http://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/3717>.
2. *Pinchuk E.A.* Modernizatsija vyshoji shkoly Ukrainy v umovax integratsiji v Jevropejskij osvitnij prostir. (Modernization of Higher Education of Ukraine in terms of integration into the European educational area). Kyiv, 2009. №2. 112-120 p. Access: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/Tipuss/2009_2/.
3. *Finikov T.V.* Vxodzhennja natsionalnoji systemy vyshjoi osvity v jevropejskij prostir vyshjoi osvity ta naukovoogo doslidzhennja: monitoryng. Doslidzhennja: analitychnyj zvit. (Integration of the national system of higher education into the European higher education and scientific research area: monitoring research: analyt. Report). Kyiv, 2012. 54 p. Access: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=54018>.
4. Materialy IV mizhnarodnoji naukovo-praktychnoji konferentsiji «Jevropejska integratsija Ukrajinskoji vyshjoi osvity v konteksti Bolonskogo procesu». (Materials of the IV International scientific conference «European integration of Ukrainian higher education in the context of the Bologna process»). Kyiv, 2015. Access: <http://ihed.org.ua/ua/resursy/konferentsiia.html>.
5. *Lukianikhina O.A., Kyrychenko K.I.* Integratsija ukrajinskoji vyshjoi osvity do evropejskogo osvitnjogo prostoru: materialy mizhnarodnoji naukovo-teoretichnoji konferentsiji «Ekzys-tentsijni ta komunikatyvni aspekty upravlinnja» (Integration of Ukrainian higher education into the European educational area. Materials of the International scientific and theoretical conference Existential and communicative issues of management). Sumy, 2014. Part 2. 142-146 p. Access: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/34636/1/Lukianikhina_education%20modernization.pdf.

Кириченко Костянтин Іванович - здобувач
Сумський державний університет
Адреса: 40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2
E-mail: info@dir.sumdu.edu.ua

Kyrychenko Kostyantyn Ivanovych – applicant
Sumy state university
Address: 2, Rymsky-Korsakov Str., Sumy, 40007, Ukraine
E-mail: info@dir.sumdu.edu.ua